IJTIMOIY TARMOQLARDAGI TIL O'ZGARISHLARINI KORPUS YORDAMIDA TAHLIL QILISH

O'rinboyeva Nazokat Zuxriddin qizi
E-mail: nnazokat71@gmail.com

Qabul qilindi: 02.11.2025
Ko'rib chiqildi: 03.11.2025
Tasdiqlandi: 04.11.2025

Kalit so'zlar.
NLP, API, Twitter, Reddit, Facebook, LinkedIn.

Annotatsiya. Ijtimoiy tarmoqlardagi til o'zgarishlarini korpus yordamida tahlil qilishda internet tarmoqlari yoki ijtimoiy mediadagi til o'zgarishlarini o'rganish va tekshirish uchun elektron ma'lumotlar bazasidan foydalanish, uni tahlil qilish, belgilangan til o'zgarishlarini identifikatsiya qilish, ularning o'ziga xos xususiyatlari va o'zgarishlarining sabablari haqida ma'lumotlar to'plamini olishni maqsad qilinadi.

Kirish. Ijtimoiy tarmoqlardagi til o'zgarishlarini korpus yordamida tahlil qilish deganda, internet tarmoqlari yoki ijtimoiy mediadagi til o'zgarishlarini o'rganish va tekshirish uchun elektron ma'lumotlar bazasidan foydalanish, uni tahlil qilish, belgilangan til o'zgarishlarini identifikatsiya qilish, ularning o'ziga xos xususiyatlari va o'zgarishlarining sabablari haqida ma'lumotlar to'plamini olishni maqsad qilinadi. Internetdagi matnlar, ijtimoiy mediadagi postlar, bloglar, forumlar, yangiliklar va boshqa ma'lumotlar asosiy manbalar hisoblanadi. Bu korpuslar yordamida til o'zgarishlarini identifikatsiya qilish, ularning xususiyatlari va tarqalganlik darajasini o'rganish mumkin bo'ladi. Buning yordamida til o'zgarishlarining sabablari, ularning so'zlashuv mavzulari, qanday fikrlar yoki tendentsiyalarga e'tibor qilish yoki boshqa muhim ma'lumotlarni olish mumkin. Ijtimoiy tarmoqlardagi til o'zgarishlarini korpus yordamida tahlil qilish jarayoni ma'lum bosqichlarda amalga oshiriladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Ko'pgina olimlar bir necha o'n yillar davomida korpus tahlili orqali ijtimoiy jarayonlardagi o'zgarishlarni o'rganmoqda. Biroq muayyan boshlang'ich nuqtasi kontekstga va tadqiqotning alohida yo'nalishiga qarab farq qilishi mumkin. 1970-1980-yillar korpus lingvistikasiga asos shu davrda qo'yildi, Jon Sinkler va Rendolf Kvirk kabi olimlar katta hissa qo'shib, lingvistik tavsif va tahlilga ko'proq e'tibor qaratgan bo'lsa, keyinchalik korpus tahlili orqali ijtimoiy jarayonlarni o'rganuvchi tadqiqotlarga asos soldi. 1990-yillarda korpus lingvistikasi sotsialingvistik so'rovlarni o'z ichiga olgan holda o'z ko'lamini kengaytira boshladi. Duglas Biber va Syuzan Konrad kabi olimlar turli ijtimoiy kontekstlarda til o'zgarishi va o'zgarishini o'rganish uchun korpus usullaridan foydalanishni boshladilar. 2000-yillardan hozirgi kungacha ijtimoiy jarayonlardagi o'zgarishlarni o'rganish uchun korpus tahlilidan foydalanish sezilarli darajada o'sdi. Texnologiyaning

rivojlanishi va yirik raqamli korpuslarning mavjudligi yanada murakkab tahlillarni osonlashtirdi.

Olimlar Dan Toma[1], Devid Bamman[4], Jeykob Eyzenshteyn[5], Cynthia Van Hee[6] , Devid Yurgens [7] ijtimoiy media nutqlarini tahlil qilish, shu jumladan Twitter ma'lumotlaridan foydalangan holda tadqiqotlar o'tkazdi. Ularning ishi ko'pincha onlayn muloqotning lingvistik va sotsiolingvistik jihatlarini, jumladan til o'zgarishi, hissiyotlarni tahlil qilish va ijtimoiy dinamikani o'rganadi. Bu olimlar Twitter ma'lumotlarini korpus tahlili orqali ijtimoiy jarayonlardagi o'zgarishlarni tushunishimizga hissa qo'shdilar, onlayn muloqotning turli lingvistik, sotsiolingvistik jihatlariga oydinlik kiritdilar.

Shuningdek, ijtimoiy jarayonlardagi o'zgarishlarni korpus yordamida tahlil qilishda Timoti Grem[8], Neytan Matias[9], Bernhard Rieder, Skott Xeyl, Kristof A. Hafner boshqa tadqiqotchilar birgalikda turli ijtimoiy hodisalarni, jumladan siyosiy nutq, jamiyat shakllanishi va tildan foydalanish modellari, onlayn jamoalar, jamoaviy harakatlar va texnologiyaning ijtimoiy jarayonlarga ta'siri bilan bog'liq mavzularni o'rganish uchun Reddit ma'lumotlaridan foydalangan holda tadqiqotlar olib bordi.

Devid Lazer, Maykl S. Bernshteyn[10] Facebook ma'lumotlaridan foydalangan holda ijtimoiy hodisalarni, masalan, axborot almashish, aloqa shakllari va platformadagi ijtimoiy tarmoqlar, siyosiy muloqot va onlayn jamoalardagi jamoaviy xatti-harakatlar bilan bog'liq mavzularni o'rganish uchun tadqiqot o'tkazdi. Facebookdan ijtimoiy jarayonlar, onlayn xatti-harakatlar va platforma ichidagi muloqot shakllaridagi o'zgarishlarni tahlil qilish uchun korpus sifatida foydalanganlar.

Amaliy ahamiyati. Ijtimoiy jarayonlardagi o'zgarishlar korpus tahlili matnlar yoki korpuslarning katta to'plamlarini tahlil qilish orqali jamiyatlar ichidagi rivojlanayotgan qonuniyatlar, dinamika va hodisalarni o'rganishni nazarda tutadi. Bu yondashuv til, xulq-atvor, munosabat va o'zaro ta'sirlar turli ijtimoiy, madaniy, iqtisodiy va texnologik omillar ta'sirida vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarishini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy jarayonlarning korpus tahlilidagi o'zgarishlarning ba'zi asosiy jihatlari mavjud. Korpus tahlili tadqiqotchilarga vaqt o'tishi bilan ma'lum bir tilda yoki turli tillarda lingvistik o'zgarishlar va ularni kuzatish imkonini beradi. So'z birikmalari, sintaksis, nutq tuzilmalari va stilistik konvensiyalar kabi lingvistik xususiyatlarni o'rganish orqali tadqiqotchilar tildan foydalanishdagi o'zgarishlarni va ular kengroq ijtimoiy tendentsiyalarni qanday aks ettirishini aniqlashlari mumkin.

Korpus tahlili jamiyatlar, guruhlar va jamiyatlar ichidagi ijtimoiy dinamika va o'zaro ta'sir qonuniyatlarini o'rganish imkonini beradi. Tadqiqotchilar turli ijtimoiy kontekstlarda, jumladan, onlayn platformalarda, rasmiy muassasalarda va kundalik o'zaro munosabatlarda odamlar qanday muloqot qilishini, ma'lumot

almashishini, munosabatlarni shakllantirishini, o‘z fikrlarini bildirishini va muzokaralarini o‘rganishi mumkin.

Shuningdek, korpus tahlili orqali olimlar jamiyatlarda madaniy artefaktlar, amaliyotlar va me’yorlarning tarqalishi, qabul qilinishi va moslashtirilishini kuzatish orqali madaniy evolyutsiya va innovatsiyalarni tekshirishlari mumkin. Bu vaqt o‘tishi bilan mashhur madaniyat tendentsiyalarini, ommaviy axborot vositalari vakillarini, iste’molchilarning xatti-harakatlarini va madaniy ifodalarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi.

Korpus tahlili tadqiqotchilarga g‘oyalar, e’tiqodlar, qadriyatlar va mafkuralarning populyatsiyalar ichida tarqalishi va rivojlanishini o‘rganish orqali ijtimoiy o‘zgarish va ta’sir jarayonlarini tushunishga yordam beradi. Nutq, ishontirish strategiyalari va jamoaviy harakatlar namunalarini tahlil qilib, tadqiqotchilar ijtimoiy o‘zgarishlar va ijtimoiy adolat, siyosiy islohotlar yoki madaniy o‘zgarishlar uchun harakatga hissa qo‘shadigan omillarni aniqlashlari mumkin. Tadqiqotchilar kommunikatsiya texnologiyalaridagi innovatsiyalar, iqtisodiy uzilishlar, tabiiy ofatlar va global inqirozlar jamiyatlardagi o‘zaro ta’sir, axborot tarqatish usullarini qanday shakllantirishini o‘rganishlari mumkin.

Xulosa. Xulosa o‘rnida, ijtimoiy jarayonlardagi o‘zgarishlarning korpus tahlili til, madaniyat, jamiyat va atrof-muhit o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirni o‘rganish uchun boy asos yaratadi. Matnli materiallarning katta ma’lumotlar to‘plamini tizimli ravishda tahlil qilish orqali tadqiqotchilar turli xil vaqtinchalik, fazoviy va madaniy kontekstlarda inson xatti-harakatlari, aloqalari va ijtimoiy tashkiloti dinamikasi haqida tushunchaga ega bo‘lishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Computational Linguistics: An Introduction (Studies in Natural Language Processing). Cambridge University Press.
2. Taweh Beysolow. Applied Natural Language Processing with Python.California, 2018.
3. Michele Zappavigna. Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web. A&C Black, 2012.
4. David Bamman, Noah A. Smith. Contextualized Sarcasm Detection on Twitter. International Conference on Web and Social Media. Computer Science, Linguistics, 2015.
5. Jacob Eisenstein. Introduction to Natural Language Processing Adaptive Computation and Machine Learning series. MIT Press, 2019.

6. Cynthia Van Hee, Els Lefever, Veronique Hoste. Exploring the Realization of Irony in Twitter Data.International Conference on Web and Social Media, 2016.
7. D. Nguyen, A. Seza Doğruöz, F. D. Jong. Computational Sociolinguistics: A Survey. Computational Linguistics, 2016.